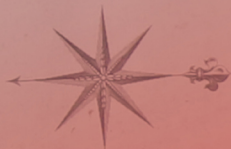

Per palankijn naar Peking

*Memoriaal van de Nederlandse ambassade
in 1794/5 naar Keizer Qianlong van China.*

Bezorgd door Nanet van Braam Houckgeest

Per Palankijn naar Peking

Voor Adriaan

Per Palankijn naar Peking

De Nederlandse ambassade naar de Keizer van
China in 1794/5

Bezorgd door
Nanet van Braam Houckgeest

In Magnis Voluisse Sat Est

Hilversum
Verloren
2021

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt door financiële steun van Boekenfonds Elisabeth Grent / F.J.A.M. van der Helm, De Frans Mortelmans Stichting, De Gijsselaar Hintzenfonds, Dr. C. Louise Thijssen-Schoute Stichting, Het Fentener van Vlissingen Fonds, J.E. Jurriaanse Stichting, Kattendijke/Drucker Stichting, NABLA – advies, Stichting Daendels, Stichting Gilles Hondius Foundation, Stichting Professor Van Winter Fonds en de Stichting Van Braam Houckgeest.

BOEKENFONDS

DE FRANS
MORTELMANS
STICHTING

J.E. Jurriaanse[®]

Stichting
Professor van Winter
Fonds

Afbeelding op het omslag: The Alexander Hume Scroll, Hong Kong Maritime Museum.

© 2021 Stichting Van Braam Houckgeest

Introductie, redactie, nawerk, samenstelling, speurwerk
Nanet van Braam Houckgeest

Uitgeverij Verloren BV
Torenlaan 25
1211 JA Hilversum
www.verloren.nl

ISBN 9789087049713

Omslagontwerp Rombus/Tanja Stropsma, Hilversum
Opmaak: Rombus, Hilversum

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden openbaar gemaakt of verveelvoudigd, opgeslagen in een dataverwerkend systeem of uitgezonden in enige vorm, door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Stichting Van Braam Houckgeest. Al het mogelijke is gedaan om rechthebbenden te achterhalen. Een ieder die meent rechten te kunnen laten gelden over de gepubliceerde tekst en illustraties, gelieve zich met de uitgever in verbinding te stellen.

No part of this book may be reproduced in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise without the prior written permission of the publisher.

En dewijl er van het dagverhaal van
VAN BRAAM HOUCKGEEST, uit des
schrijvers handschrift, wel eene vertaaling
in het Fransch, maar niets in het Nederduitsch
ten voorschijn gekomen is,
en ook niet ligt ten voorschijn komen zal,

George Staunton

Reis van Lord Macartnej, naar China. Deel IV, bladzijde 335.

TEN GELEIDE

Je zou met zeven-mijls-laarzen kunnen zeggen, dat als Vasco da Gama in 1498 de zeeroute over Zuid-Afrika naar India en China niet had gevonden, de VOC niet was opgericht. Dan was Andreas Everardus van Braam Houckgeest (1739-1801) niet bij de keizer van China aan het hof geweest en had mijn vader in 1997 niet zijn boek *Genealogy and History of the families Van Braam and Van Braam Houckgeest* doen verschijnen, en dan was ook *Per palankijn naar Peking* niet tot stand gekomen.

Sinds ongeveer 1970 weet ik dat het reisjournaal van Andreas Everardus van Braam Houckgeest, hierna te noemen AE, bestaat. En dat dit *Memoriaal wegens de Ambassade der Nederlandsche Oost Indische Compagnie naar den Kijzer van China, in de Jaaren 1794/5* een verslag omvat van zijn reis naar de keizer van China in 1794/5, van Kanton naar Peking – nu Guangzhou en Beijing geheten – en terug.

Van dit Journaal bestaan diverse edities. De eerste is een bewerkte Franse vertaling in twee dikke delen, uitgegeven in Philadelphia in 1797. In 1798 verscheen een Engelse bewerking, in 1799 een Duitse, in 1804/1806 een Nederlandse. Geen van deze drie is echter compleet: ze eindigen abrupt halverwege de terugreis.

Voor zo ver bekend bestaan er drie door AE met de hand geschreven manuscripten van zijn verhaal. Twee manuscripten bevinden zich in de Universiteitsbibliotheek van Leiden. Het meest uitgebreide manuscript wordt bewaard in het Nationaal Archief in Den Haag. Dit manuscript bestaat uit vier delen: drie schriften in folioformaat met de beschrijving van de reis en het verblijf bij de keizer. Het vierde deel bevat geografische kaarten en plattegronden. De drie folioschriften zijn in redelijke staat, maar het vierde boek is er slecht aan toe. Het is gerestaureerd, maar er zijn veel blanco bladzijden, waarschijnlijk heeft men de originelen niet kunnen redden. De vier delen van het handschrift vormen de basis van dit boek.

De drijfveer om het te publiceren was het zorgen voor een voor iedereen beschikbare eerste complete, gedrukte uitgave van de oorspronkelijke Nederlandse tekst zoals mijn oudvader die ten papieren heeft gebracht.

Door de gesprekken die wij thuis de afgelopen twee jaar over het boek hebben gevoerd, is het mij steeds duidelijker geworden wat AE, wellicht zonder dat hij het zelf door had, ons eigenlijk wilde vertellen. Welke inzichten er opdoemen achter dit verhaal. Namelijk: hoe China sinds eeuwen aankijkt tegen de rest van de haar omringende wereld. China is het centrum van de wereld. Eigenlijk dacht de keizer: 'de wereld is van mij'. Als je nu in de krant over China leest, zie je dat het land nog zo denkt. Misschien is dat eigen aan alle grootmachten. Westerse landen denken waarschijnlijk hetzelfde. Het verschil is, dat men in het Westen in de

Afb. 2 Vasco da Gama, de adellijke Portugees die in 1520 de zeeroute voor zeilschepen van Europa via Zuid-Afrika, naar India ontdekte.

meeste gevallen uitgaat van een democratie, en dat men in China de keizer als absoluut gezag ziet. Overigens wel handelend ten dienste van zijn volk. Deze gedachtegang is diep verankerd in het verleden van China, en wordt onderstreept door de enorme uitgestrektheid van het land.

Het motto dat ik het boek heb meegegeven, is hetzelfde als AE heeft gebruikt voor zijn Memoriaal: *In Magnis Voluisse Sat Est*. In belangrijke zaken is het streven alleen al voldoende. Een uitspraak van Sextus Propertius (ca. 47 BC-15 AC), Latijns dichter.

Nanet, april 2021.

INHOUD

Voorwoord	11
Stamboom	15
Introductie	
1 Het leven van Andreas Everardus van Braam Houckgeest	17
1.1 Overzicht in jaartallen	17
1.2 Levensbeschrijving	18
2 Wat voor man was AE?	27
3 De zoon van AE, Andreas Charles van Braam Houckgeest	34
4 Antonie Kinssius	36
5 Jacob Pieter van Braam	39
6 Opkomst van de belangstelling voor China	40
7 Wat wilde AE met de reis?	41
8 Hoe kwam de reis tot stand?	42
9 Het reisgezelschap	47
10 Aanloop tot de reis en het reisschema	49
11 De heenreis	51
12 Het verblijf bij de keizer	54
13 De terugreis	59
14 De geschenken	62
15 Het Journaal vanuit drie invalshoeken	
15.1 Jan Julius Duyvendak	65
15.2 George Macartney	67
15.3 Jacob Andries van Braam	71
16 De China collectie van AE	
16.1 Een huis als een museum	76
16.2 De verzameling van AE	76
16.3 De verzameling valt uiteen	79
17 Drie handschriften	81
18 Het Den Haag Manuscript nader bekeken	86
19 Korte vergelijking Den Haag Manuscript en Franse Philadelphia editie	91

Tekeningen en aquarellen	97
Memoriaal wegens de Ambassade der Nederlandsche Oost Indische Compagnie naar den Kijzer van China, in de Jaaren 1794/5.	
Boek 1	109
Boek 2	249
Boek 3	395
Boek 4	457
Het woordenboek van AE	485
Verklarende woordenlijst	496
Afkortingen	510
Verantwoording	512
Literatuur	515
Herkomst beeldmateriaal	517
Dank	521
Index	522

VOORWOORD

Dit boek is een welkome aanvulling op het kleine aantal publicaties over een belangrijk, maar verwaarloosd onderwerp, namelijk de in 1795 ondernomen missie naar het hof van de Chinese Qing-dynastie. In die tijd waren er in de keizerlijke dynastie en in de meeste delen van Azië geen permanente ambassades gevestigd (met een kleine uitzondering bij de Russen die in Beijing een kerkelijke missiepost hadden gestationeerd). West-Europese landen onderhielden diplomatieke banden met China uitsluitend via speciale delegaties en dat waren er maar weinig. Later zou blijken dat de Nederlandse missie van 1795 het laatste West-Europese gezantschap was dat aan het traditionele Chinese hof werd ontvangen. De volgende diplomatieke uitwisselingen op keizerlijk niveau met Europese machten zouden pas ver na de Opiumoorlog van 1839-1842 plaatsvinden en onder geheel andere omstandigheden. Ondanks het belang van dit gezantschap is er weinig wetenschappelijke aandacht aan besteed. Dat komt omdat het werd overschaduwd door een andere diplomatieke missie die twee jaar eerder vanuit Engeland had plaatsgevonden en die geleid werd door Lord George Macartney. Deze Macartney-missie is in tientallen boeken en artikelen beschreven, terwijl de Nederlands missie slechts in een handjevol onderzoeken aan de orde kwam. De Nederlandse missie is om vele redenen belangrijk, maar een van de belangrijkste is dat ze zo duidelijk contrasteert met die van Macartney.

De Macartney-missie is de boeken ingegaan als een historische mislukking. Macartney bereikte geen van zijn diplomatieke doelen en keerde terug naar Londen met slechts enkele minachtende brieven van de keizer. Hij en zijn metgezellen hebben de schuld van deze mislukking herhaaldelijk en ongenueanceerd neergelegd bij het Qing-hof dat ze beschuldigden van onwetendheid, arrogantie en kortzichtigheid. Hun geschriften werden invloedrijk en in de daarop volgende 200 jaar werd deze zienswijze door de geleerden steeds meer geaccepteerd.

Daardoor was een groot aantal historici van mening dat er tussen China en Europa een basale, culturele onverenigbaarheid bestond over de manier van diplomatie bedrijven. De Chinese cultuur, zo luidde de uitleg, verwachtte van staten dat ze zouden samenwerken op basis van hiërarchie, waarbij de Chinese keizer boven alle andere vorsten verheven was. De Europeanen verwachtten van staten dat ze zouden samenwerken op basis van *de jure* gelijkheid, waarbij de betreffende landen zijn ondergebracht in een Westfalens 'anarchistisch' staatsstelsel en gelijkwaardig aan en onafhankelijk van elkaar mogen handelen. Ze konden het niet eens worden over protocollen en taal, en het verhaal gaat dat dit uitmondde in een botsing tussen deze twee werelden, wat wellicht zou kunnen verklaren waarom er in de negentiende eeuw zoveel oorlogen hebben gewoed tussen China en het Westen, waaronder de Eerste en de Tweede Opiumoorlog, de Chinees-Franse oorlog en de Boxeropstand.

Dat is niet helemaal onwaar, maar wel overdreven en de Nederlandse missie in 1795 laat een duidelijk contrast zien, aangezien het gezantschap een warm onthaal kreeg van de keizer en zijn hovelingen. De ambassadeurs en hun bazen beschouwden de missie als een doorslaand succes. De pech was dat Nederland weliswaar van oudsher een machtige positie in China had bereikt, maar die macht nam af ten opzichte van die van de Engelsen en ook van de Amerikanen. Dit succes werd gedeeltelijk toegeschreven aan de ambassadeurs. De twee mannen die de Verenigde Oost-Indische Compagnie vertegenwoordigden en in die hoedanigheid ook de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, verschilden sterk van Lord Macartney. Deze heer en zijn naaste adviseurs wisten vrijwel niets van Oost-Azië en hadden geen noemenswaardige ervaringen opgedaan in deze regio. Ze verwierpen de diplomatieke regels van de Oost-Aziaten en weigerden te knielen voor de keizer. Ze stelden eisen die diepgaand indruisten tegen de regels van de Qing-dynastie. Zo wilden ze een vaste ambassadeur stationeren in Beijing en nederzettingen aan de Chinese kust bouwen. De keizer en zijn raadsadviseurs raakten geïrriteerd door deze eisen en vonden Macartney en diens kompanen lompe en veeleisende onruststokers. Ze braken het Engelse bezoek af en deden hun best om Macartney zo snel mogelijk China uit te krijgen, zonder hem teveel voor het hoofd te willen stoten.

De Nederlandse ambassadeur en vice-ambassadeur hadden daarentegen langdurig ervaring opgedaan in Oost-Azië. Zij begrepen en accepteerden de regionale diplomatieke regels. De hoofdgezant was Isaac Titsingh, een Nederlander die jaren in Japan had gewoond en zelfs twee gezantschappen naar het hof van de Shogun had begeleid. Hij had Japans geleerd en zich ook toegelegd op het Chinees, en beschouwde zichzelf meer als geleerde dan als diplomaat of bestuurder. Na terugkeer uit Beijing wijdde hij zijn verdere leven aan het vertalen van Japanse teksten en het schrijven over Japanse gewoontes.

Maar het is de vice-ambassadeur die hier vooral onze aandacht trekt. Andreas Everardus Van Braam Houckgeest was een sinofiel in de klassieke betekenis van het woord. Begin en midden achttiende eeuw deelden vele ontwikkelde Europeanen hun enthousiasme over China en zagen het als een verlicht land dat werd bestuurd door filosofen die zich richtten op het welzijn van de mensen, en landbouw en scholing koesterden. Van Braam werd beïnvloed door hun geschriften, maar zijn liefde voor China werd vooral gevormd door zijn eigen rijke ervaringen in het land. Als jonge man kwam hij aan in China en toen hij later als meer ervaren man voor een tweede en een derde periode naar China terugkeerde, bleek de liefde stand te hebben gehouden. Een paar jaar voordat de handelsmissie plaatsvond, begon hij een enorme verzameling Chinese kunst en artefacten aan te leggen. Het was een enthousiaste man die alles verzamelde wat er te verzamelen viel.

Het was dan ook niet verwonderlijk dat toen de onderkoning van de twee zuidelijkste provincies van China hem vroeg een missie naar het Qing-hof te sturen, hij daar snel op in ging. Hij beloofde zijn bazen te schrijven en de missie ten sterkste bij hen aan te bevelen. De wervende brief die hij schreef, bleek succesvol: zijn bazen gaven toestemming voor het ondernemen van de missie. Hoewel Van Braam had gehoopt dat zij hem zouden aanwijzen als hoofdamassadeur, had hij vrede met de functie van vice-ambassadeur. Vanaf het begin en gedurende de hele reis speelde hij een actieve, ondersteunende rol bij het kopen van

cadeaus, vertalen van documenten, aanstellen van vertalers, werven van personeel, aanleggen van voorraden etc. Hij was heel blij dat hij de kans kreeg een kijkje te nemen achter de schermen van het authentieke China, een voorrecht dat gewoonlijk alleen was voorbehouden aan enkele Katholieke missionarissen.

Van Braam was niet voorbereid op de beproevingen tijdens de reis. Omdat ze in november vertrokken en omdat de keizer wilde dat ze de Nieuwjaarsvieringen zouden bijwonen, hadden ze haast en moesten ze een ongebruikelijke route nemen. In plaats van een comfortabele bootreis over het Grote Kanaal door de rijkste provincies van China, kregen ze een kortere route over land door arme binnenlanden aangewezen. Bovendien was de winter in Noord-China op z'n hevigst. Het was bij tijd en wijle een ellendige ervaring en soms betreurde hij het dat hij zijn bazen had aangemoedigd hun goedkeuring te geven voor de missie. Desalniettemin hield hij over zijn ervaringen een gedetailleerd dagboek bij dat hij later omzette in een verslag. Dit verslag is het boek dat nu voor u ligt. Misschien minder een primaire bron dan het Bilthoven Manuscript,¹ dat significant verschilt van het Den Haag Manuscript, en daardoor het predicaat *primaire bron* meer verdient. Met het verschijnen van dit boek, is het mogelijk geworden een goede vergelijking te maken tussen de diverse geschriften.

Maar ook voorliggend verslag zit vol saillante details, afkomstig van een scherp en enthousiast waarnemer. Het is nooit eerder in de oorspronkelijke taal verschenen. Een versie ervan was door Van Braam zelf in het Frans gepubliceerd. Op basis daarvan is een deel in het Engels, Duits, Deens en Nederlands vertaald, maar het ging hierbij echter om niet-geautoriseerde uitgaven die maar een deel van de originele Franse editie bevatten. Ook de vertaling van de Nederlandse editie was gebaseerd op slechts één boek van de Franse gedrukte uitgave. Daarom is dit boek een essentiële toevoeging aan de wetenschappelijke verhandeling over de Nederlandse missie van 1794-1795, het is een rijk en compleet werk. Van Braam is een betrokken schrijver, oplettend, geestdriftig en soms heel grappig.

De lezer kan de voortgang van de expeditie volgen zoals die vanuit Kanton stroomopwaarts vaart door het mysterieuze berglandschap van Guangdong. Aan de noordgrens van Guangdong gaat hij met Van Braam van boord en te voet passeert hij de steile bergpas. Dan trekt hij de provincie Jiangxi binnen, waar Van Braam en hij op een andere boot stappen, over rivieren varen en de gevaarlijke kloof met de Achttien Zandbanken passeren. Hoog in het noorden van de provincie Jiangxi volgt hij Van Braam als deze van boord stapt en begint aan een uitputtende voetreis van ruim vijftienhonderd kilometer door centraal China en over de Grote Chinese Vlake. Het wordt een winterse wandeltocht. Niet dat Van Braam veel voetwerk verzette. Hij en Titsingh werden gedragen in palankijns, maar de meer dan duizend dragers werden stap voor stap verder afgemat en trotseerden regen, modder, wind en sneeuw. Deze reis op zichzelf is al fascinerend, omdat Europeanen maar zeer zelden een glimp van de binnenlanden van China te zien kregen, maar de lezer zal het meest worden getroffen door de bloemrijke beschrijvingen van de ervaringen die hij opdeed nadat hij en zijn medereizigers in Beijing waren aangekomen, uitgeput en uitgemergeld (relatief gezien,

1 Zie voor uitleg diverse manuscriptversies § 17.

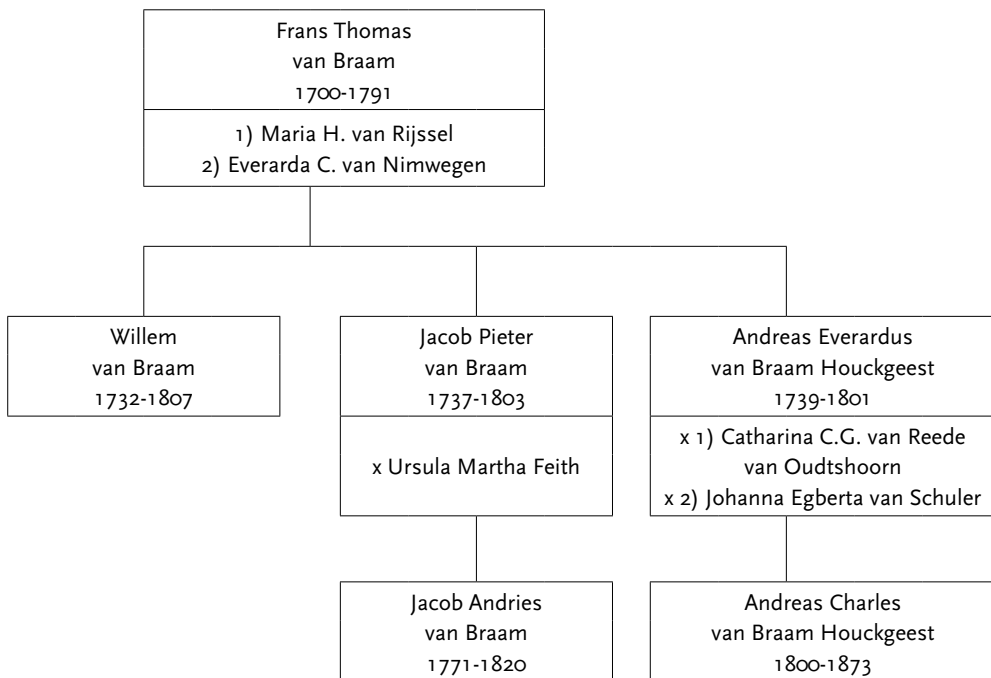
want Van Braam was een ‘lijvige’ man). De niet eerder voorgekomen rondleidingen in het hartje van de Verboden Stad en de Tuinen van Yuanming, een kijkje in de privévertrekken van de keizer, de theeceremonieën, banketten, sportevenementen en vuurwerkshows – dit alles schildert het beeld van een tijd waarin het Qing-keizerrijk op zijn hoogtepunt was en glorieerde als nooit tevoren, maar vreemd genoeg ook een zekere nederigheid vertoonde die Van Braam niet had verwacht. Natuurlijk was het hof ondergedompeld in pracht en praal, maar hij was ook verrast door de manier waarop de hoogwaardigheidsbekleders leefden, zonder de ‘Aziatische luister’ die velen verwachtten aan te treffen.

Hij en Titsingh voelden zich gestreeld door de uitstekende manier waarop ze werden behandeld. Ze werden ook op hun lange en comfortabele terugreis vanuit Beijing nog gefêteerd met diners en ontvangsten. Als historici dit gedenkschrift en andere boeken zorgvuldig hadden gelezen in plaats van de Britse verslagleggingen voor zoete koek aan te nemen, was het begrip ‘cultuurclash’ misschien minder onomstotelijk opgenomen in de geschiedschrijving. Hoe het ook zij, Van Braams Memoriaal is niet alleen een feest om te lezen, het is ook belangrijk. Het is dan ook te hopen dat het lezen van dit boek mag helpen om de opvatting te bestrijden, dat de geschiedenis van de Chinees-Europese diplomatieke contacten een verhaal was van mislukking en onoverbrugbare verschillen tussen culturen; dat het mag bijdragen aan het besef dat het niet alleen een kwestie is van Chinees onbegrip, zoals de Engelsen ons wilden doen geloven; en dat het aanspoort om de feiten der geschiedenis anders tegemoet te treden.

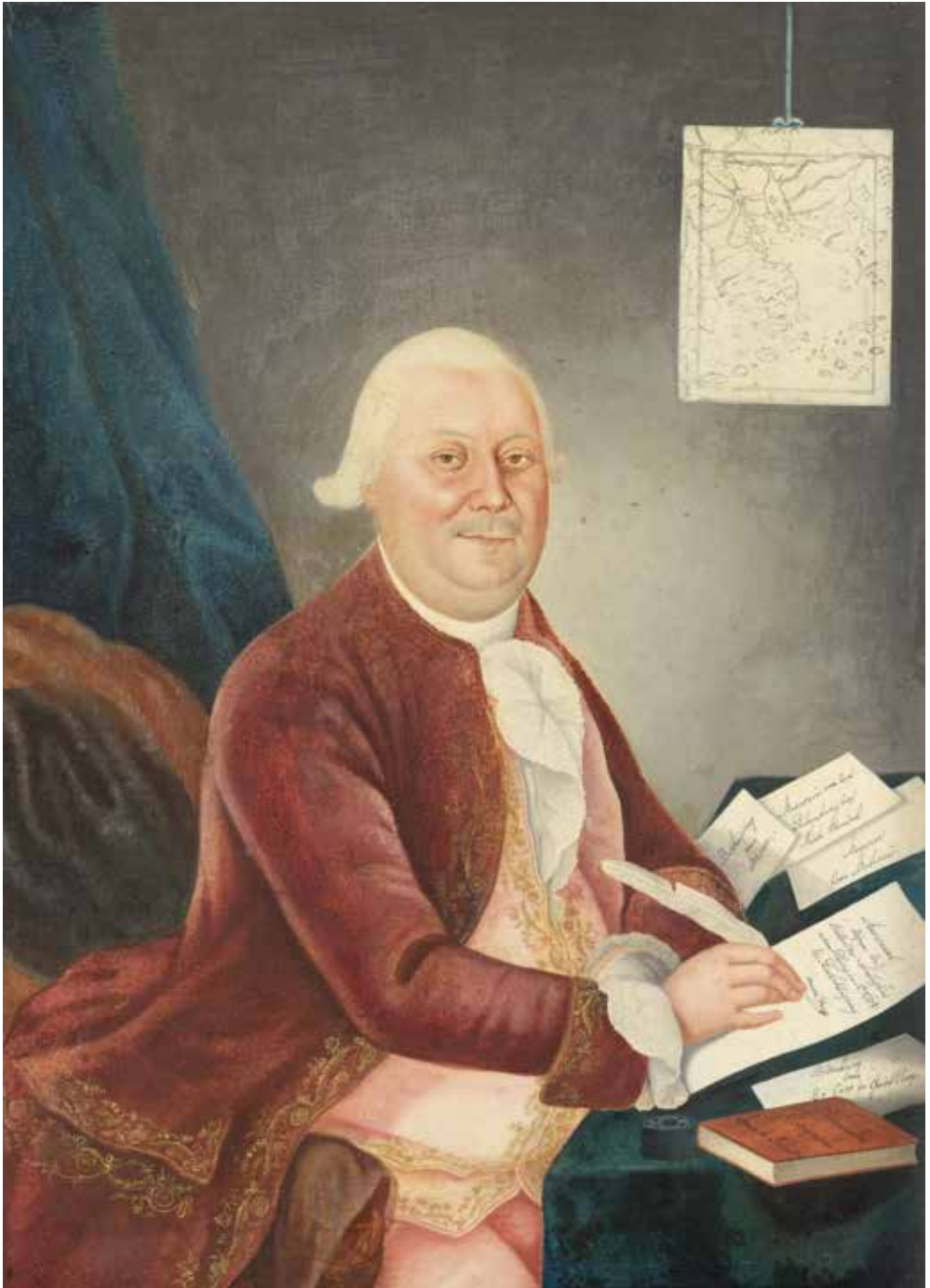
Tonio Andrade, mei 2021.

Tonio Andrade is *Professor of Chinese and Global History* en onderzoeker aan de Emory University in Atlanta, USA. Hij groeide op in Salt Lake City, en studeerde o.a. aan de Universiteit van Illinois en de Yale University. Hij woont met vrouw en drie dochters in Decatur, vlakbij Atlanta. Zijn laatste publicatie gaat o.a. over Andreas Everardus van Braam Houckgeest en is getiteld *The Last Embassy: The Dutch Mission of 1795 and the Forgotten History of Western Encounters with China*. Princeton University Press, 2021.

STAMBOOM

De belangrijkste personen rond AE.

Afb. 3 Andreas Everardus van Braam Houckgeest, schrijver van dit verhaal en de man die er van overtuigd was dat Nederland omwille van goede (handels)betrekkingen een bezoek aan de Keizer moest bewerkstelligen.

INTRODUCTIE

I HET LEVEN VAN AE

Andreas Everardus van Braam Houckgeest werd op 1 november 1739 in Werkhoven geboren en overleed op 8 juli 1801 in Amsterdam.

I.1 OVERZICHT IN JAARTALLEN

- 1739 Geboren op 1 november in Werkhoven, als jongste van drie zonen.
- 1757 AE komt in dienst bij de VOC, hij is 18 jaar oud.
- 1758 Aanvang eerste periode in China.
- 1763 Terug naar Europa, tijdens de tussenstop in Kaap de Goede Hoop ontmoet hij baronesse Catharina Cornelia Geertruida van Reede van Oudtshoorn (1746-1799), en treedt met haar in het huwelijk.
- 1765 Geboorte van de oudste dochter Everarda Catharina Sophia, in Amsterdam.
- 1765 Aanvang tweede periode in China.
- 1773 Terugkeer naar Nederland.
- 1775 Geboorte van zoon Pieter Frans Jacob, in Zutphen.
- 1776 Geboorte van dochter Wilhelmina Constantia, in Zutphen.
- 1778 Geboorte van zoon Hendrik Carel, in Zutphen.
- 1781 Geboorte van dochter Petronella Maria, in Doornspijk.
- 1783 Emigratie van het gezin naar de Verenigde Staten.
- 1784 Vier van de vijf kinderen overlijden binnen één maand aan difterie.
- 1785 Geboorte van dochter Françoise Constantia Carolina Maria, in Charleston.
- 1788 AE, Catharina en Françoise keren terug naar Nederland. Everarda blijft in de Verenigde Staten.
- 1790 Aanvang derde periode in China. Het huwelijk strandt, AE komt opnieuw in dienst van de VOC, en wordt directeur van de Nederlandse Factorij in Kanton.
- 1794/5 De reis naar Keizer Qianlong.
- 1795 Terugkeer naar de Verenigde Staten.
- 1798 Huwelijk met Johanna Egberta Constance van Schuler (1778-1822), in Philadelphia.
- 1800 Terug naar Europa, geboorte van zoon Andreas Charles, in Barnes bij Londen.
- 1801 Met het nieuwe gezin reist AE naar Amsterdam, waar hij op 8 juli 1801 overlijdt.

In 1795 vierde Keizer Qianlong van China zijn 60-jarige keizerschap. Met 'stille diplomatie' nodigde een hoge Mandarijn de VOC-koopman Andreas Everardus van Braam Houckgeest (1739-1801) uit, een Hollandse delegatie te formeren om de Keizer te bezoeken en hem te feliciteren.

Van Braam hield een memoriaal bij van de reis van Kanton naar Peking (en terug) en het verblijf aan het hof. Het memoriaal is bewaard gebleven, dit boek bevat de eerste complete transcriptie.

In zijn memoriaal heeft Van Braam zijn belevenissen en beschouwingen op zeer onderhoudende wijze opgeschreven. Het was een lange en afmattende reis, maar zo bijzonder en interessant, dat je de vele ontberingen en schoonheden haast aan den lijve ondervindt. Het Gezantschap werd zeer gastvrij door Qianlong ontvangen. De Keizer was erg te spreken over het gedrag van de Hollanders. Hij liet hen gebouwen, paleizen, privévertrekken en tuinen bezichtigen, waar nog geen enkele vreemdeling had mogen komen.

